

Árpád, sirja, Fehéregyháza és Óbuda középkori műemlékei

16
— Megtaláltam az óbudai Fehéregyházát, amelyet kétszáz év óta eredménytelenül keres a tudományos világ — e szavakkal állítottam be az Árpád-házbeli királyaink korának egyik legkiválóbb ismerőjéhez, az azóta a tudományos világ nagy kárára elhalálozott Jakubovich Emil dr.-hoz, az Országos Széchényi-Könyvtár akkori igazgatójához, három évvel ezelőtt december elején.

Nem ismertem volna azonban jól magának e kutatásnak a történetét, ha nem vártam volna előre azt a feleletet, amelyet kaptam.

— Kérem, azt már vagy huszan megtalálták!

Pár szó váltása után, azonban elkérte tanulmányom kéziratát a nagyon elfoglalt neves tudósunk, aki ezidőben éjjel is dolgozott *II. Endre billoga* című tanulmányán, minthogy küszöbön állt meghirdetett előadásának megtartása.

Egy-két nap mulva lelkendezve fogadott: „Gratulálok! Nagy örömmel olvastam tanulmányát. Valósággal élveztem. Kilencvenöt százalékig meggyőzött!” — s kéziratom hátlapjára a következő sorokat írta:

„Gatterer Ferenc ur tanulmányát nagyon értékes és komoly dolognak ítélem. Ötlete a Fehéregyház-kutatás ügyét, úgy lehet, véglegesen megoldotta. Feltétlenül közlendőnek tartom. A kérdéssel magam is foglalkoztam. Bpest, 1933 dec. 18. Jakubovich Emil, az Orsz. Széch. ktár igazg.”

Külön kiemelem, hogy e sorokban Jakubovich dr. maga hangsúlyozta, hogy Fehéregyháza kutatásával maga is foglalkozott és mint e kérdésnek kettős okon is — és kiváló judiciumu — szakértője írta meg véleményét.

Tanulmányom közzététele kötelességgé vált. Kérdés maradt, hogy mint szigorúan tudományos értekezés tudomá-

nyos folyóiratban-e, vagy mint az egész magyarságot általános érdeklő kutatás eredménye, napilapban lásson-e napvilágot?

Mérlegeltem mindkét lehetőség előnyét és hátrányát és végül a napilap mellett döntöttem.

Idegenkedtem tőle, a szerkesztő ragaszkodott hozzá — így kapott a tanulmányom nem egészen szerény bevezetést, hangzatos, szenzációs címet, a szöveghez nem mindig simuló, hasonló alcímeket. Élénkebb, fordulatosabb előadás, szakemberek előtt ismert részletkérdések bővebb taglalása, mind oly kísérő jelenség, amelyekről a tudományos világ irtózik és hajlamos a tartalom kellő figye-

a gáznaptár decemberi jeligeje

A gáznaptárt minden gázfogyasztó a pénzbeszedés utján kézhez kapja.

leírás méltatása nélkül, a közlemény népszerűsítő, szenzációt hajhászó riport-cikkeknek tekinteni.

Bizva mégis a tartalom sulyában, ez előzmények után jelent meg tanulmányom a *Magyarságban* több folytatásban három évvel ezelőtt karácsonykor s abban kimutattam, hogy az a templom, amelyet *Anonymus* és utána többen Fehéregyházának neveznek s a hat évvel ezelőtt kiásott óbudai „*cella trichora*” ugyanaz, csak azonosságát — különben eléggé érthető okon — nem ismerték fel.

Ráműtattam tanulmányomban arra, hogy mi a kapcsolat Árpád sirja és Fehéregyháza között és mennyiben függ össze Fehéregyháza helyének felismerése Óbudának a történelemből ismert, de részben egyöntetűen fel nem ismert felfedezés, részben még ismeretlen helyű többi műemlékeivel. További cikkekben határozottan állítottam és bizonyítottam, hogy a Bécsi-ut és a Farkastorki-ut sarkán lévő téglagyár telepén annakidején kiásott rommaradvány a klarisszák gyönyörű temploma és kolostora volt, — határozottan kétségbe vontam, hogy a református templom helyén kiásott templommaradvány az óbudai prépostság temploma volt volna.

Cikkeimnek igen nagy volt a sikere, tömegével kaptam a leveleket az ország minden részéből s a társadalom minden rétegéből, szakszerű cikkek elismeréssel nyilatkoztak róla, kiváló előkelőségek és a hatóságok képviselői készségüket nyilvánították bármely szükséges ásatási munka megindítására.

Ennek azonban legalábbis dicső Honszerzőnk földi maradványainak megtalálása céljából közvetlen szüksége nem merült fel. Ráműtattam a Hetényi Imre dr. és Szombathelyi György által 1911-ben kiásott római ut és csatorna újból való feltárásának szükségességére és legalább egy szakaszának konzerválására, mert ennek vonalában kellett haladnia az *Anonymus* említette „*kömeder*”-nek, és ásatást indítványoztam a két óbudai „*vár*” pontosan megadott helyein. Az egyik helyéhez igen közel esik a református templom.

Minthogy Fehéregyháza helyének megtalálását évszázadokon át egyértékűnek tartották magának a Honalapító sirjának megtalálásával, — noha teljesen indokolatlanul, mert nem benne, sem alatta, hanem közelében jelezte azt a *Névtelen*

Jegyző, — bizonyos csalódást véltem tapasztalni megállapításom nyomán.

Pedig rámutattam arra is, hogy a nemzet leghőbb vágyának teljesülésétől függetlenül is, mennyire fontos Fehéregyháza helyének megismerése Óbuda történelmi helyrajza szempontjából.

Akad, aki kétségbevonta ezt, aki elvitatta Fehéregyháza helyének fontosságát, ha vele Árpád sirja azonnal meg nem található.

Óbuda a régi dicső magyar múlt legjelentékenyebb településeinek egyike. Több nevezetes és nagyszerű műalkotásról tudunk benne a történelemből, de mint műemlék mindeddig egy sincs feltárva vagy megmentve számunkra és az utókorra, még alapjaiban sem.

Pedig tudok római műemlékről nem is egyről, amelynek helyén a magyar középkor — feledve, azaz fel nem ismerve a római eredetet, talán átépítve azt a régi alapokon és a régi anyagból, más célra szolgált, egészen más, — nekünk talán épp oly fontos, vagy még fontosabb műemléket említi. Ime az újabban felismert *kontinuitás* legérdekesebb megjelenési alakjában.

Ezeknek a műemlékek helyének felismerésére megbecsülhetetlen fontosságú Fehéregyháza helyének rögzítése.

Véletlenül megtalált és feltárt műemlék fel nem ismeréséből már jóvátehetetlen károsodás ért bennünket, — amint azt megírtam 1934 május 20-án a lap hasábjain, — a klarisszák óbudai templomromjánál. A tűzvész, a török s az évszázadok egyéb viszontagságai legalább az alapfalakat megkimélték, — egy félszázad előtt rábukkantak, kiásták, — nem ismerték fel, — betemették. Később újra kiásták — és mintegy újra nem ismerték fel, — sorsára hagyták. Közben a sirokból a csontokat, koponyákat nap számosok hordták széjjel. S a csontok között voltak Nagy Lajos királyunk anyja, Erzsébet királyné ereklyéi is. Azóta az egész templom és a hozzáépült kolostor maradványait teljesen megemészette a téglagyár.

E megrázó momentum hatása alatt kiáltottam fel: „*Videant consules!*”

És a konzulok: — köszönet és hála érte, — Szendy Károly, a székesfőváros polgármestere, Némethy Károly tanácsnok s a főváros közművelődési bizottsága, résen állnak, tettekre készek, áldo-

zatra hajlandók s keresik a legközelebbi teendőket.

Zsitvay Tibor dr. előterjesztést kért a székesfőváros törvényhatósági bizottsági ülésén Óbuda területén végzendő ásatásokról.

Nagy Lajos egyetemi magántanár, a főváros területén végzett ásatások vezetője előterjesztésében Óbuda összes, az oklevél-forrásokból ismert építmenyei feltárását vagy helyüknek bizonyossággal való kijelölését elengedhetetlen feltételnek tekinti Fehéregyháza kikutatásához.

Az általa feltárt *cella trichorát* nem ismeri el Fehéregyházának egyrészt *topográfiai* nem, másrészt, mert kicsi hozzá. (Előterjesztésének elején Fehéregyházát Szent István alapításának mondja.)

Ezzel a véleménnyel szemben határozottan fenntartom állításomat Fehéregyháza: az óbudai „*cella trichora*”.

Tanulmányom eredeti címe Fehéregyháza helye volt — azt pedig megtaláltam és kimutattam tanulmányomban.

A *cella trichorát ott ásták ki*, ahol

Anonymus, I. Lajos határjárót, a Zsigmond király korabeli Buda város törvénykönyvét írója, Justinianus Franciscus, Borbála királyné, Mátyás király, Perényi nádor és II. Lajos okleveleinek írói és végül a törökök kiűzése után egy budai polgár Fehéregyházát látták.

A hely meghatározása nem hypothezis és nem theoria szülötte, hanem oklevélbeli adatok helyének *exakt rekonstrukciója*. Természetesen „*műtárgyi*” alapon, meglepő az azonosítás. Ez volt Jakubovich dr. cautelájának, — az írásbeli „*ugy lehet*”-nek, s a szóbeli öt százaléknyi fenntartásnak az oka. A hely meghatározását azonban annyira biztosnak látta okfejtésem alapján, hogy legfeljebb a közvetlen közelben keresett volna egy második templomot.

Hogy a „*cella trichora*” építménye maga, „*műtárgyi*” alapon is azonos Fehéregyházával, és második templom a közvetlen közelben a szóbanforgó időben nem volt, további értekezéseimben fogom bizonyítani.